

23. – С. 276–283.

3. Новак Т. С. Інституціональні принципи охорони праці в сільському господарстві (Загальна характеристика) / Т. С. Новак // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія : «Право» : ред. кол. : Д. О. Мельничук (голова) та ін. – К., 2011. – Вип. 157. – С. 99–107.

4. Про створення Українського науково-виробничого інженерного центру по охороні праці у сільському господарстві Міністерства сільського господарства і продовольства України : наказ Міністерства сільського господарства і продовольства України від 04 квітня 1994 № 105 // Архів Мінагрополітики України.

5. Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади : Указ Президента України від 09.12.2010 № 1085 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 94. – Ст. 15.

6. Про затвердження Статуту Українського науково-виробничого інженерного центру по охороні праці у сільському господарстві : наказ Держсільгоспінспекції України від 14.09.2011 № 94 // Архів Держсільгоспінспекції України.

7. Про Державну інспекцію сільського господарства України : Указ Президента України від 13.04.2011 № 459 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 11. – Ст. 114.

8. Про ратифікацію Конвенції Міжнародної організації праці № 129 1969 р. про інспекцію праці в сільському господарстві : Закон України від 08.09.2004 № 1986 // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 1. – Ст. 12.

9. Рекомендації щодо інспекції праці в сільському господарстві № 133 від 25.06.1969 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/993_101.

10. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності : Закон України від 05.04.2007 № 887 // Офіційний вісник України – 2007. – № 44. – Ст. 12.

11. Про міжнародні договори : Закон України від 29.06.2004 № 1906 // Офіційний вісник України – 2004. – № 35. – Ст. 11.

НОВІКОВ М. М.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри галузевого права
юридичного факультету
(Херсонський державний університет)

ДО СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МЕДИЧНО-БІОЛОГІЧНОГО ВІДШКОДУВАННЯ ФІЗИЧНОЇ ШКОДИ

Започатковано правові засади добровільності відшкодування фізичної шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням, охарактеризовано її моральні та аморальні сторони. За допомогою медичних і юридичних засобів кримінальний правопорушник (донор) добровільно може надати біологічну допомогу потерпілій особі від злочину (реципієнту) під час загрози йому смерті або інвалідності. Обґрунтовуються пропозиції до Кримінального кодексу щодо крайньої необхідності добровільного відшкодування потерпілій особі фізичної шкоди, яка заподіяна суспільно небезпечним діянням.

Ключові слова: юридична оцінка фізичної шкоди, медично-біологічне добровільне відшкодування, моральність відшкодування фізичної шкоди, аморальність фізичної шкоди.

Рассмотрены правовые основы добровольности возмещения физического вреда, нанесенного в результате уголовного правонарушения, охарактеризованы ее моральные и аморальные стороны. При помощи медицинских и юридических средств уголовный правонарушитель (донор) добровольно может предоставить биологическую помощь потерпевшему лицу от преступления (реципиенту) при угрозе ему смерти или инвалидности. Обосновываются предложения к Уголовному кодексу относительно крайней необходимости добровольного возмещения потерпевшему лицу физического вреда, нанесенного общественно опасным деянием.

Ключевые слова: юридическая оценка физического вреда, медицинско-биологическое добровольное возмещение, моральность возмещения физического вреда, аморальность физического вреда.

In the said topic it is initiated the legal framework of voluntary compensation of physical harm caused by a criminal offense; the author determined its moral and immoral sides. With the help of medical and legal means, an offender (the donor) may voluntarily provide medical and biological help a victim of the crime (the recipient) under the threat of his death or disability. The offers are suggested to the criminal code regarding emergency of voluntary refunding of physical damage to the victim which was caused by a socially dangerous act.

Keywords: legal assessment, physical harm, medical and biological voluntary compensation, physical damage and compensation, morality, immorality.

Вступ. Моральність сучасного українського суспільства – це стан суспільних відносин, які ґрунтуються на історично сформованих засадах економічного, правового, соціально-політичного та науково-технічного життя людини у ХХІ ст. з її усвідомленням та оцінкою особистої, суспільної, державної та антидержавної, антисуспільної поведінки з позиції добра й зла, справедливості та несправедливості, честі й гідності, грамотності та безграмотності, багатства та бідності, інтелектуальної та духовної обізнаності.

Тому сутність суспільної моральності є складним і довготривалим процесом гармонійного виховання й розвитку людини з її інтелектуальними, фізичними та психічними властивостями, заснованими на інтеграційних зв'язках із собі подібними та якісному формуванні людини нового «кіберпокоління». Перспективність такої людини проявляється у найповнішій реалізації своїх інтелектуально-вольових та фізичних здібностей, потреб та інтересів шляхом інтеграції у сім'ї, трудові колективи, громадські організації, політичні партії, профспілки, спілки підприємців, спілки власників, а також у державні та інші суспільні організації. Така соціалізація нами визнається процесом динамічного спілкування людини з опануванням знань та застосуванням умінь і навичок щодо одержання результатів фундаментальної та прикладної науки, культури, робототехніки, електроніки, біотехнологій, нанотехнологій для повноти формування ноосфери, де людина почуває себе комфортно.

Комп'ютеризація, робототехніка, електроніка, біо- та нанотехнології – це нові безпосередні та опосередковані засоби пізнання людиною Всесвіту, науки, мистецтва, літератури та новітніх соціальних зв'язків, що стали доступнішими. Вони виводять країну, в тому числі й Україну, на високий рівень постіндустріальної держави. Відносини людей стають більш прагматичними, особливо у навчанні, роботі, а також у ставленні до сім'ї та народженні дітей. Рівень моральності за рахунок прагматизму, економічного стану людини у суспільстві, на наш погляд, знижується, а сталі відносини руйнуються, їм завдається моральна шкода у вигляді людських страждань.

Таким чином, моральність – це стан усвідомлення людиною власної поведінки у суспільстві на засадах соціальної значущості, совісті, порядності та свободи у контексті проголошених державою загальнолюдських цінностей через самооцінку і реальний прояв

доброти та ненависті, справедливості та її заперечливості, честі та гідності, які традиційно склалися з метою задоволення потреб та інтересів суспільства у цілому та кожної людини зокрема. Саме моральність розділяє правову поведінку людей на суспільно корисну та суспільно небезпечну, а державна влада закріплює і ту, й іншу в законодавстві, зі встановленням перспективної чи ретроспективної юридичної відповідальності.

Отже, моральність людини і суспільства за допомогою законодавства породжує правові відносини та вищу державну стабільність і порядок, забезпечує захист природних прав, свобод та інтересів людини, її громадянсько-правовий зв'язок з державою. Виходячи з вищезазначеного, моральність формує в людини, держави і суспільства належний кореляційний зв'язок, який виявляється у взаємній відповідальності одного перед іншим.

Держава, у свою чергу, відповідальна перед громадянським суспільством та кожним своїм громадянином або навпаки. Окреслюючи суб'єктів моральних та правових зв'язків (державу, суспільство, особистість), пам'ятаємо, що їх правова поведінка у деяких випадках може шкодити охоронюваним Законом інтересам та визначатиметься у матеріальній та моральній шкоді. Назва матеріальної шкоди говорить сама за себе, що матеріальному об'єктові (ним може бути й людина як біологічний організм) завдано ушкодження, який втратив форму, цілісність, функціональне призначення або взагалі перестав існувати.

Загальновідомо, що матеріальна шкода має майновий і фізичний характер. Це підтверджується змістом наказу Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Правил судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень» від 17 січня 1995 р. № 6 зі змінами та доповненнями. В ньому фізична шкода, заподіяна людині, визнається складовою матеріальної та є тілесним ушкодженням її здоров'я, тобто порушенням цілісності біологічного організму, його тканин, з ушкодженням органів чи втратою їх функцій. Виникає такий стан унаслідок дії одного чи кількох зовнішніх руйнівних факторів – фізичних, хімічних, біологічних, психічних [1]. Іншим підвидом матеріальної шкоди є майнова, яка проявляється у реальних втратах: втрата заробітку; витрати на лікування, протезування, посилене харчування, спеціальний догляд тощо. Загальновідомо, що питання про відшкодування матеріальної (майнової та фізичної) шкоди в юриспруденції певним чином досліджувались такими науковцями: Д. В. Бобровою, М. І. Брагінським, М.І. Гошовським, С.Є. Демським, О.В. Дзерою, А.С. Довгертом, І.П. Домбровським, Л.О. Корчевною, О.П. Кучинською, О.О. Підпригорою, П.М. Рабіновичем, З.В. Ромовською, В.І. Шершеневичем, М. Й. Штефаном та ін.

Але проблема добровільності відшкодування фізичної шкоди медично-біологічним шляхом, тобто трансплантацією органів, тканин людиною, яка заподіяла фізичну шкоду на теоретично-прикладному рівні, крім автора, ще не розглядалася, а в законодавчому процесі не обговорювалася. Мета наукової праці полягає у з'ясуванні моральності добровільного відшкодування фізичної шкоди особою, що вчинила кримінальне правопорушення; моральності прийняття такого відшкодування близькими людьми та потерпілою особою, яка зазнала каліцтва або перебуває на межі життя та смерті; моральності застосування медично-біологічних заходів з боку медичних закладів та участі лікарів у такому відшкодуванні.

Постановка завдання. Основна мета цього дослідження – з'ясування сенсу та змісту моральності й добровільності відшкодування фізичної шкоди за рахунок здоров'я винної особи; налаштування суспільства та осіб, що здатні вчинювати кримінальні правопорушення, на добровільність відшкодування тяжких наслідків фізичної шкоди потерпілим від суспільно-небезпечного діяння.

Специфіка цієї наукової праці полягає у публічному зверненні автора до суб'єктів законодавчої ініціативи про прийняття правил добровільного відшкодування фізичної шкоди, яка заподіяна кримінальним правопорушенням потерпілій особі. В цьому, на наш погляд, виявляється гуманізація кримінальних відносин, коли особа, винна у суспільно-небезпечному заподіянні фізичної шкоди, має юридичну можливість, а законодавець зобов'язаний юридично забезпечити цю можливість добровільного відшкодування фізичної шкоди через

самовідповідальність, самопожертву правопорушника за суспільно небезпечне діяння та його тяжкі наслідки.

Таким чином, добровільному відшкодуванню фізичної шкоди має передувати: 1) законодавчо визнана необхідність добровільного її відшкодування кримінальним правопорушником; 2) наявність суспільно небезпечних наслідків від суспільно небезпечної поведінки кримінального правопорушника, у вигляді важкого стану здоров'я потерпілої особи, яка потребує донорства медично-біологічним втручанням для уникнення смерті або каліцтва; 3) моральна готовність самого кримінального правопорушника до самовідповідальності, тобто розуміння ним необхідності на засадах честі, гідності, жалості, справедливості, гуманізму та права чинити самопожертву, тобто поступитися на користь потерпілої особи значною частиною власного здоров'я та позбавити її медично-біологічним шляхом страждань, каліцтва або смерті; 4) наявність медично-біологічних сучасних технологій лікування тяжких хворих та лікарів-фахівців, здатних поновити здоров'я потерпілої особи та зберегти значну частину здоров'я кримінальному правопорушникові; 5) моральна готовність потерпілої особи прийняти таку жертву від кримінального правопорушника.

Безсумнівно, якщо моральність досліджуваної жертви закріпити юридично, то вона становиться мірою Закону і вже сприймається обома сторонами та суспільством як об'єктивна закономірність юридичного виміру, яку ми й доводимо. Закономірно, якщо правопорушник чинить шкоду, то він її відшкодовує в повному обсязі. Фізична шкода, якщо вона не виліковується, тобто здоров'я не встигає поновитися, то таке відшкодування можливо за рахунок здоров'я кримінального правопорушника.

Таким чином, якщо суспільство виробляє зразки моральної поведінки – моральних ідеалів, то юридичні правила виробляються від імені народу України, її найкращими представниками. Тобто обов'язок депутатів Верховної Ради України – це запровадження до чинного законодавства найкращих, об'єктивно та морально виважених правил поведінки, до яких зараховуємо й добровільність відшкодування фізичної шкоди, яка заподіяна злочином.

Сформульованими висновками цієї наукової праці заперечується аморальність добровільного відшкодування фізичної шкоди, заподіяної злочином, тому що відсутній будь-який (фізичний, психічний, майновий) примус на відшкодування з боку будь-яких (держави, кримінального правопорушника, потерпілої особи) сторін.

Отже, сучасний механізм правового регулювання набуватиме корисних рис, якщо його доповнити засобом добровільного відшкодування фізичної шкоди, яка заподіяна кримінальним правопорушником потерпілому. Оскільки фізичні страждання викликаються фізичною шкодою матеріальному тілу людини, то вони підлягають набагато об'єктивнішій медично-юридичній оцінці за своїм змістом для запровадження належної компенсації потерпілій особі. Така компенсація ґрунтується на засадах розумної достатності, справедливості, гуманізму щодо виваженості обставин заподіяння шкоди та ретельного і всебічного вивчення особи кримінального правопорушника – заподіювача шкоди, а також потерпілої від злочину особи, яка зазнала фізичних страждань, при цьому втратила значну частину власного здоров'я.

Ми не говоримо про те, що компенсація має бути рівною за рівне, але для гуманізму та елементарної справедливості вона спрямовується на збереження життя та певного рівня здоров'я досліджуваних осіб. Наприклад, водій не впорався з управлінням транспортом і на високій швидкості перевернув його. Постраждав пасажир, у якого відбито обидві нирки, ситуація загрожує за відсутності донора смертю. Гуманно, якщо водій погоджується на трансплантацію та пожертує добровільно на користь пасажирів однією ниркою для медично-біологічного поновлення здоров'я потерпілої особи.

На наш погляд, юридична оцінка фізичної шкоди як злочинного результату історично тлумачиться за нормами статей КК України: заподіяння смерті (ст. 115 КК), тяжкі тілесні ушкодження (ст. 121 КК), а також середньої тяжкості (ст. 122 КК) та легкі тілесні ушкодження (ст. 125 КК). Легкі й середньої тяжкості тілесні ушкодження, та деяка частина тяжких виліковуються шляхом регенерації організму людини протягом лікування. У цьому випадку

достатньо моральних та майнових відшкодувань з боку кримінального правопорушника. А деякі тяжкі тілесні ушкодження, заподіяні потерпілій особі злочином, роблять цю людину інвалідом, або її життя межує зі смертю, де перевага на користь життя залежить від крайньої необхідності – добровільного фізичного медично-біологічного відшкодування.

Саме в даному випадку добровільне фізичне медично-біологічне відшкодування є крайньою необхідністю, корисною для поновлення здоров'я потерпілої особи за рахунок частини здоров'я кримінального правопорушника. Вважаємо, що таке відшкодування є виключним засобом, добровільною усвідомленістю особи – кримінального правопорушника про крайню необхідність медичного втручання для позбавлення від каліцтва або збереження життя потерпілої особи.

Отже, саме держава повинна взяти на себе турботу про потерпілих від злочину та виділяти з бюджету значну кількість коштів на їх медичне обслуговування й вирішення питання матеріальної (майнової та фізичної) відповідальності злочинців. Така відповідальність має бути максимально наближеною до повноти відшкодування шкоди в інтересах потерпілих зі стійкою втратою здоров'я за результатами злочину.

Звичайно, з кожним днем світ змінюється, ми швидко звикаємо до всіх інновацій, вважаючи все звичайне застарілим і недосконалим – діалектика людської природи. Отже, сучасна медицина здатна певною мірою забезпечити адекватну реалізацію відшкодування шкоди, яка заподіяна здоров'ю людини у вигляді каліцтва, іншої тяжкої шкоди. Тому запровадження у кримінальне право України добровільності рішення кримінального правопорушника (злочинця) на фізичне (медично-біологічне) відшкодування шкоди здоров'ю потерпілої особи на стадіях досудового та судового розслідування є корисним, якщо розмір відшкодування адекватний спричиненій шкоді здоров'ю потерпілій від злочину особі або достатній для поновлення здоров'я. За добровільного відшкодування аналізованої шкоди в умовах крайньої необхідності вона повинна бути за медичною оцінкою або рівноцінною тій, що заподіяна злочином, або менш значною та достатньою для поновлення здоров'я потерпілою особою. Добровільність відшкодування медично-біологічної шкоди за крайньої необхідності характеризується такими підставами:

1) наявність суспільно небезпечних наслідків від суспільно небезпечної поведінки кримінального правопорушника щодо тяжкого стану здоров'я потерпілої особи, яка потребує донорства для уникнення смерті або каліцтва; 2) моральна та добровільна готовність кримінального правопорушника до медично-біологічного відшкодування заподіяної шкоди на користь потерпілої особи; 3) медичне обстеження кримінального правопорушника, яке підтверджує позитивність такого відшкодування на користь потерпілого із застосуванням медично-біологічних сучасних технологій лікування тяжких хворих, здатних поновити здоров'я потерпілої особи та зберегти значну частину здоров'я кримінальному правопорушникові; 4) добровільність і готовність потерпілої особи до прийняття донорської допомоги з боку кримінального правопорушника; 5) можливість за медично-біологічними характеристиками лікарів-фахівців виступати потерпілій особі у якості реципієнта.

Про можливість таких добровільних відшкодувань і медично-біологічних операцій у якості донорів та реципієнтів свідчать результати науково-технічного прогресу у галузі медичної трансплантології. Вони підтверджують успішність пересадки нирок від живого донора з 1954 р., трансплантації легенів – з 1963 р., трансплантації печінки – з 1967 р. [2]. Таким чином, трансплантація органів – це вагомий аргумент медичної науки та практики щодо збереження людського життя і відшкодування здоров'я потерпілій особі у якості реципієнта за добровільної згоди кримінального правопорушника на донорство. Вона пов'язана іноді з останньою надією потерпілого від злочину щодо позбавлення стійкого захворювання, яке є наслідком суспільно небезпечного діяння з боку злочинця.

Законом України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людині» [3] дозволено здійснювати такі операції виключно в акредитованих в установленому порядку державних і комунальних закладах охорони здоров'я та державних наукових

установах за переліком, затвердженим Постановою Кабінету Міністрів України від 24 квітня 2000 р. [4] з метою збереження таких загальнолюдських цінностей, як життя і здоров'я пацієнтів-реципієнтів, а також їх донорів. У зв'язку з цим пропонуємо розв'язати проблему добровільного донорства за змістом ст. 39 КК України «Крайня необхідність». Доповнити ч. 4 у такій редакції: «Особи, які брали участь у вчиненні суспільно небезпечного діяння, мають право добровільно стати донорами для потерпілих від злочину». Одночасно вважаємо, що добровільність відшкодування фізичної шкоди необхідно визначати як пом'якшуючу вину обставину. Для реалізації таких положень потрібні, без сумніву, юридичні обґрунтування:

- об'єкта кримінально-правового захисту, тобто стану здоров'я потерпілої особи – реципієнта, його волю на отримання добровільної біологічної (анатомічної) компенсації з боку осіб, що вчинили суспільно небезпечне посягання з тяжкими для здоров'я потерпілої особи наслідками;

- медично-правової властивості суб'єктів, які є співучасниками злочину, що готові бути добровільними донорами;

- кримінально-процесуальних форм, порядку та процедур медично-правового доведення доцільності та об'єктивності добровільності донорства;

- прогностичних результатів медично-правових наслідків такого донорства;

- бюджетне та спонсорське фінансування медично-лікувальної, трансплантаційної діяльності.

Висновки. На наш погляд, добровільність відшкодування фізичної шкоди, заподіяної кримінальним правопорушником, є морально-правовим актом, що належним чином має забезпечити інтереси потерпілої сторони від злочину, а механізм правового регулювання з медично-біологічного добровільного відшкодування фізичної шкоди є належним юридичним засобом, що має високу моральність нових кримінально-правових відносин.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Правил судово-медичного визначення ступеня тяжкості тілесних ушкоджень [Електронний ресурс] : наказ Міністерства охорони здоров'я України від 17 січня 1995 р. № 6. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0255-95>

2. Новіков М. М. Від принципу таліону до санкціонованої судом крайньої необхідності / М. М. Новіков // Актуальні питання публічного та приватного права : тези доповідей III Міжнародної науково-практичної конференції 3 жовтня 2012 р. ; за ред. В. М. Огаренка та ін. – Запоріжжя : КПУ, 2012. – 588 с.

3. Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людині : Закон України від 16 липня 1999 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 41. – С. 377.

4. Про деякі питання реалізації Закону України «Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людині» : Постанова КМУ № 695 від 24.04.2000 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/695-2000-%D0%BF>

5. Тищенко К. Правове регулювання трансплантації органів або тканин людини в Україні [Електронний ресурс] / Ксенія Тищенко. – Юстиніан. – 2008. – № 5. – Режим доступу до ресурсу : **Ошибка! Недопустимый объект гиперссылки.**

6. Про судову практику у справах про злочини проти життя та здоров'я особи [Електронний ресурс] : Постанова ПВСУ № 2 від 07.02.2003 р. – Режим доступу до ресурсу : <http://sudpraktika.in.ua/pro-sudovu-praktiku-v-spravax-pro-zlochiny-proti-zhittya-ta-zdorovya-osobi/>

